

Sociolingvistični vidiki učenja in poučevanja manjšinskih jezikov

MATEJKA GRGIČ

Uvod

Z učenjem in poučevanjem (manjšinskih) jezikov se najpogosteje ukvarjajo edukacijske vede – pedagogika, didaktika, tudi andragogika in psihologija. Vendar pa ima učenje in poučevanje oziroma usvajanje manjšinskega jezika (natančneje: jezika v manjšinskem položaju) tudi specifične sociolingvistične značilnosti, cilje in posledice, saj izpostavlja vidike, ki jih moramo upoštevati pri načrtovanju poučevanja/učenja in usvajanja jezika.

V nadaljevanju prispevka bo najprej natančneje opredeljen pojem manjšinski jezik oziroma jezik v manjšinskem položaju. Splošna oznaka *manjšinski jezik* je namreč presplošna, da bi z njo lahko operirali v poljubnem manjšinskem kontekstu, saj imajo manjšine (četudi se omejimo le na Evropo) zelo različen status, položaj in strukturo.

Nato bodo začrtane nekatere sociolingvistične značilnosti slovenščine v Italiji in drugih jezikov v podobnem položaju ter predstavljena izhodišča, modeli in cilji učenja oziroma poučevanja takih jezikov.

V sklepnem delu bodo nakazani nekateri izzivi, ki jih prinašata poučevanje in učenje manjšinskih jezikov, njihove potencialne posledice in nekatere možne rešitve.

V Evropski uniji živi približno 50–70 milijonov govorcev jezikov, ki jih prištevamo med manjšinske (Carli 2004; Panzeri 2016). Na podlagi česa so raziskovalci prišli do teh števil? Kateri jeziki so manjšinski? In kaj pravzaprav pomeni biti govorec ali govorka manjšinskega jezika?

Manjšinske jezike razvrščamo glede na njihovo strukturo, položaj in status. Status jezika določa pravni in zakonski okvir: manjšinski jezik je lahko priznan ali ne, zaščiten ali ne; lahko ima status uradnega jezika (ali enega od uradnih jezikov) oziroma celo enega od državnih jezikov. Status jezika se torej spreminja na ravni zakonodaje (Meecham, Rees-Miller 2001). Za razliko od statusa je položaj veliko bolj dinamična kategorija, saj delno izhaja iz statusa, delno pa iz političnih, zgodovinskih, geografskih, ekonomskih in drugih danosti, na podlagi katerih se oblikujejo odnosi znotraj skupin govorcev (Combs, Penfield 2012). O sociolingvistični strukturi jezika pa govorimo takrat, ko obravnavamo podatke, kot so število govorcev, delež govorcev na posameznem območju, pismenost, dostopanje do virov itd.

Če tipološko primerjamo nekaj skupnosti,¹ ki so geografsko najbližje Romjanu in katerih člani se med sabo sporazumevajo v svojem (manjšinskem) jeziku, lahko opazimo kar velike razlike. Vzemimo za primer italijansko narodno skupnost v Sloveniji (1), furlansko skupnost v Furlaniji - Julijski krajini (2) ter srbsko in hrvaško skupnost v Trziču (3). Skupnosti (1) in (2) sta avtohtoni skupnosti, saj sta na svojem naselitvenem območju »zgodovinsko« prisotni – to pomeni, da ne moremo določiti, kdaj se je njihovo poseljevanje tega območja začelo, vsekakor pa vemo, da je bilo to pred oblikovanjem držav in nacionalnih skupnosti, kakršne poznamo danes (Vidau, 2013). Za srbsko in hrvaško skupnost v Trziču (3) pa vemo, da se je začela v mestu oblikovati v zadnjih desetletjih, ko so se začeli najprej delavci in nato še njihove družine priseljevati zaradi boljših zaposlitvenih pogojev – gre za migrantsko in ne za avtohtono skupnost.² Tudi med avtohtonima skupnostma (1) in (2) obstaja pomembna razlika: italijanska skupnost v Sloveniji je čezmejna nacionalna skupnost, kar pomeni, da območje njene naselitve meji na državo, s katero je skupnost nacionalno povezana, torej na Italijo (Grgič 2020a). Furlanska skupnost pa nima svoje referenčne države – gre za regionalno skupnost, ki se lahko opredeljuje za narodno (tako kot Katalonci v Španiji) ali ne.

¹ Termin *skupnost* uporabljam tu kot nevtralno nadpomenko za vse skupnosti govorcev in govork, ne glede na to, ali so v določenih okoliščinah v manjšinskem, večinskem ali sorednem položaju.

² <https://ec.europa.eu/jrc/en/news/mapping-migrant-communities-across-europe-support-local-integration>

Za razumevanje sociolingvističnih pojavov je tipološko razlikovanje še pomembnejše od oblike, vrste in stopnje zaščite, ki so jo omenjene skupnosti deležne. Zakonska oziroma pravna zaščita predstavlja namreč le higieniki, torej dejavnik, ki odpravlja omejevalne in diskriminatorne okoliščine ter določa predvsem status jezika, le delno pa tudi njegov položaj. Na slednjega bolj kot higieniki vplivajo motivatorji: to so dejavniki, ki spodbujajo usvajanje in rabo jezika ter pogojujejo njegovo percipirano funkcijo (Grgič 2016a).

Če se povrnemo k zgoraj omenjenim primerom (1), (2) in (3), smemo reči, da so lahko higieniki, torej instrumenti, ki odpravljajo diskriminacijo in s tem ščitijo posameznike in/ali skupnosti, vsaj formalno (če že ne vsebinsko) zelo podobni: gre za zakonske, podzakonske in druge pravne akte, s katerimi se zagotavljajo ustavno določene pravice in odpravljajo (ali skušajo odpravljati) raznovrstne oblike diskriminacije, marginalizacije ali celo nasilja. Cilj tovrstnih ukrepov je ohranjanje jezika neke skupnosti. Higienike določa zakonodajalec (na državni ali lokalni ravni), k njihovem spoštovanju pa so zavezani predvsem močnejši subjekti, torej pripadniki večinskih skupnosti, institucije, javna uprava itd., v odnosu do šibkejših (npr. do pripadnikov manjšinskih skupnosti). Stopnja in oblika zaščite sta seveda glede na referenčno zakonodajo, status in vrsto skupnosti zelo različni, v vsakem primeru pa gre za princip delovanja od zgoraj navzdol in od zunaj navznoter: nekdo, ki je »nad« skupnostjo in »zunaj« nje (torej zakonodajalec), se zavzame za zaščito ranljivejših subjektov – posameznikov ali skupnosti (Grgič 2016a).

Motivatorji so, ravno nasprotno, dejavniki, ki neposredno vplivajo na položaj jezika, torej predvsem na njegovo rabo. Pri določanju in implementaciji motivatorjev igrajo najpomembnejšo vlogo sami člani skupnosti, kot posamezniki in kot skupina. Te dejavnike namreč določajo eksplicitne ali implicitne jezikovne politike skupnosti in njenih sestavnih delov (npr. družin, društev, šol itd.). Izbor, implementacija in nadgradnja (posodabljanje) motivatorjev so namreč odvisni predvsem od položaja in strukture, manj od statusa skupnosti. Motivatorji spodbujajo rabo jezika in razvoj jezika ter vplivajo na govorce danega jezika, torej prvenstveno na člane manjšinske skupnosti, njihov učinek pa lahko zazna tudi širši prostor. Princip delovanja motivatorjev je od spodaj navzgor in od znotraj navzven (Grgič 2016a).

SLOVENSKI JEZIK V ITALIJI: MED HIGIENIKI IN MOTIVATORJI

Status, položaj in sociolingvistična slika slovenskega jezika v Italiji so bili v zadnjih desetletjih predmet številnih raziskav (Jagodic in drugi 2020; Kaučič Baša 1997; Pertot, Kosic 2014; Melinc Mlekuž 2019; Mezgec 2011, 2016; Vidau 2015; Grgič 2016a, 2016b, 2020a, 2020b). Starejše raziskave – za prelomnico lahko okvirno določimo leto 2000 – so se osredotočale predvsem na analizo higieni-

koy, njihove (ne)implementacije in (pomanjkanja) učinkov (Kaučič Baša 1997). Med najpomembnejšimi higieniki so ustrezna zakonodaja, zagotavljanje pravice do slovenščine v javni upravi in javnosti nasploh ter obstoj šol, medijev in založb v manjšinskem jeziku. Ta fokus je z več vidikov povsem razumljiv. V povojnem obdobju se je svetovna sociolingvistika, ki se je v tistem času šele uveljavljala, veliko ukvarjala na primer s pojmom (klasične) diglosije,³ ki je bil v desetletjih postfašizma in postkolonializma izredno aktualen. Po drugi strani gre podčrtati, da so se v tistem času v Italiji šele obnavljale oziroma na novo vzpostavljale številne slovenske institucije, katerih status je bil do določene mere negotov – med temi so bile tudi šole s slovenskim učnim jezikom v Trstu in Gorici oziroma z dvojezičnim poukom v Benečiji (Bogatec 2015). V takem kontekstu in v takih fazah vzpostavljanja infrastrukture neke skupnosti je vloga higienikov ključna: higieniki so zakonska in pravna podlaga, ki vzpostavlja temelje za vsakršno nadaljnje delovanje družbene infrastrukture in s tem za ohranjanje jezika.

V grobem lahko rečemo, da se je fokus po letu 2000 preusmeril. Ta zasuk lahko umestimo v širši epistemološki kontekst, hkrati pa tudi v spremenjene okoliščine na lokalni ravni. Osamosvojitve Slovenije, njeno približevanje in nazadnje priključitev Evropski uniji, odprava meje, pa tudi sprejetje lokalnih in vsedravnih zakonskih dokumentov (spomnimo se, da je bil Zaščitni zakon št. 38 odobren februarja 2001) – ti in še drugi dogodki so bistveno spremenili status in položaj slovenskega jezika v Italiji (Jagodić in drugi 2020). Hkrati se je zaradi demografskih premikov spreminjala struktura skupnosti oziroma govorcev jezika (Jagodić 2020): leta 2000 na območju naselitve slovenske manjšine v Italiji skoraj ni bilo več fizičnega prostora, kjer bi bila slovenščina prevalentni jezik okolja.⁴ Do velikih sprememb je prišlo tudi na ravni šolske populacije (Bogatec 2015).

³ Definicije klasične diglosije so se prvič pojavile ob koncu petdesetih let prejšnjega stoletja. V manjšinskih kontekstih je pojem označeval (in še označuje) prisotnost dveh jezikov (večinskega in manjšinskega), od katerih se eden uporablja v »višjih« (angl. 'high', od tod oznaka H-jezik), torej prestižnejših sporazumevalnih okoliščinah (npr. v javnosti, pri formalnem sporočanju, v uradovalem jeziku, šoli, umetnosti, politiki itd.), drugi pa v »nižjih« (angl. 'low', od tod oznaka L-jezik) – doma, v neformalnem sporazumevanju itd. Pripadniki manjšinskih skupnosti so na prelomu 20. stoletja pogosto dobro poznali L-jezik, ki pa ga niso smeli/želeli uporabljati v H-položajih, slabše pa so poznali H-jezik, zaradi česar so se pogosto izogibali položajem, kjer bi ga morali uporabljati oziroma v takih položajih niso sodelovali (Saxena 2014).

⁴ Prevalentni jezik okolja ali prevalentni sporazumevalni kod je jezik oziroma idiom, v katerem poteka glavna sporazumevalnih procesov v danem okolju (vasi, mestu, regiji itd.). To ni nujno večinski ali dominantni jezik – do druge polovice 20. stoletja je bila slovenščina, kljub diskriminatornim, zatiralnim in genocidnim fašističnim politikam, prevalentni sporazumevalni jezik mnogih vasi na Tržaškem, Goriškem in Videmskem, pa tudi nekaterih mestnih četrti.

Poleg lokalnega moramo tu upoštevati tudi širši kontekst: globalizacija in njeno nasprotje, regionalizacija, sta vodilna svetovna pojava; njima velja prišteti še potrošništvo, gentrifikacijo in, nazadnje, virtualizacijo. Tradicionalna sredstva javnega obveščanja, ki so se uveljavila v 20. stoletju in predstavljala pomemben prenosnik tudi informacij o jeziku, so danes v veliki meri nadomestili novi mediji. Pomemben del srečevanja in torej sporazumevanja poteka danes v virtualnem prostoru – ko govorimo o jeziku okolja, nikakor ne mislimo več samo na jezik fizičnega prostora, ki nas obdaja, ampak v vse večji meri na medmrežja in virtualne svetove, ki so postali del našega vsakdana (Grgič 2019; Jagodic 2019).

Vsaj v Evropi in nasploh v državah in regijah, kjer so manjšine ustrezno zaščiten, je klasično diglosijo, ki je bila posledica zatiralnih politik iz prve polovice 20. stoletja, nadomestila nova, inverzna diglosija.⁵ Spremenila se je percepcija identitete, ki jo danes obravnavamo kot večplastno in kompleksno kategorijo (Pertot, Kosic 2014; Kosic, 2020). Spremenila se je tudi percepcija jezika, ki po eni strani ostaja močan identitetni simbol, torej simbol fluidnih, hibridnih identitet (Pertot 2020), po drugi strani pa gre skozi pospešene procese ublagovljenja (Heller 2010).

Jasno je, da slovenska skupnost v Italiji v omenjenih okoliščinah potrebuje – ob higienikih, ki so v veliki meri že vzpostavljeni – tudi močan sistem motivatorjev, torej jezikovnopoličnih dejavnikov, ki omogočajo dolgoročni razvoj slovenščine na tem območju.

USVAJANJE IN UČENJE ČEZMEJNIH NACIONALNIH MANJŠINSKIH JEZIKOV

Ko govorimo o dolgoročnem razvoju jezika, mislimo na njegovo kontinuirano in dosledno rabo v vseh sporazumevalnih okoliščinah. Uvajanje in implementacija higienikov zagotavljata danes slovenskemu jeziku v Italiji izhodiščne, a ne zadostne pogoje za tovrstni razvoj. Prav zaradi učinka teh dejavnikov danes slovenščina na omenjenem ozemlju – z nekaterimi izjemami⁶ – ni ogrožena, kar

⁵ Inverzna diglosija je do nekatere mere obraten pojav od klasične diglosije. Mlajši govorci manjšinskih jezikov znajo svoj jezik uporabljati v »višjih« H-okoliščinah (v formalnem sporazumevanju, javnosti itd.), ne pa tudi v »nižjih« L-okoliščinah (v neformalnem, vsakdanjem sporazumevanju). Taka diglosija je lahko problematična zato, ker v življenju povprečnega govorca L-okoliščine prevladujejo nad H-okoliščinami, kar pomeni, da govorci večino časa uporabljajo večinski (dominantni) jezik oziroma močno hibridizirane različice manjšinskega jezika (Melinc Mlekuž 2019; Grgič 2017; Jagodic 2019).

⁶ Tu mislimo predvsem na bolj izpostavljene predele videmske pokrajine, na Rezijo, Tersko in Kanalsko dolino, delno na Benečijo (Jagodic 2019, 2020).

pomeni, da je njeno ohranjanje v večji meri zagotovljeno. A pojem ohranjanja jezika je sporen in omejevalen.

V strokovni literaturi ga uporabljamo pretežno ob poskusih zaščite ali celo revitalizacije močno ogroženih jezikov, ki jim moramo zagotoviti preživetje – najpogosteje gre za regionalne jezike z manjšim številom govorcev, brez ustrezne zakonske zaščite in učinkovite družbene infrastrukture (Bastardas-Boada 2019). Pri skupnostih, kakršna je slovenska v Italiji – ki je, podobno kot prej omenjena italijanska skupnost v Sloveniji, čezmejna nacionalna skupnost –, je cilj ohranjanja jezika skrajno reduktiven in v osnovi ideološki, nazadnje pa lahko tudi kontraproduktiven. Vztrajanje pri ohranjanju jezika lahko prav pri takih skupnostih zavira razvoj in vodi v šibitev oziroma slabitev jezika, ki tako postane le dediščinski sporazumevalni kod (Benmamoun in drugi 2010).

Značilnosti dediščinskih jezikov sta visoka simbolična vrednost (govorci so na svoj jezik po navadi zelo navezani in ga visoko cenijo) in nizka pragmatična vrednost (govorci jezika ne uporabljajo za namene vsakdanjega sporazumevanja, ampak samo v določenih kontekstih, ki imajo pretežno ritualno funkcijo). Dediščinski jeziki so običajno jeziki izseljeniških, zdomskih in migrantskih skupnosti, ki so dlje časa (več generacij) oddaljene od prostora ali prostorov, ki so za dani jezik referenčni (Combs in drugi 2012; Grgič 2016a).

Prav oddaljenost od prostora, ki je za jezik referenčen, lahko privede do procesov šibitve tudi pri čezmejnih nacionalnih skupnostih. V tem primeru ne gre za fizično oddaljenost, saj tovrstne skupnosti po sami definiciji mejijo na »matico«, ampak za kulturne in družbene procese marginalizacije in (samo)izključevanja, ki lahko privedejo do jezikovnega separatizma in (v najhujših oblikah) secesionizma.⁷ Marginalizacijo in izključevanje manjšinskih skupnosti smo do nedavnega obravnavali pretežno v odnosu do večinskih skupnosti na istem naselitvenem območju – njena najznačilnejša posledica je bila klasična diglosija (Fishman 1967; Giles 1977; Kaučič Baša 1997). Novejše raziskave (Saxena 2014; Grgič 2019) pa kažejo, da se lahko taki procesi vzpostavijo tudi v odnosu do svoje referenčne skupnosti, torej do prostora, v katerem je dani jezik prevalentni sporazumevalni kod. Za take primere je značilno predvsem krčenje družbenih mrež govorcev (Milroy 2002) – te postanejo (vsaj kar se manjšinskega jezika tiče) izključno lokal-

⁷ O jezikovnem separatizmu govorimo takrat, ko dva idioma (torej dve različici istega jezikovnega kontinuuma) nimata več skupnega standarda, ki deluje kot jezikovna *koiné*, njuna standarda pa se še naprej oddaljujeta. O jezikovnem secesionizmu pa govorimo takrat, ko govorci ne percipirajo več lokalnih različic kot idiomov večjega jezikovnega kontinuuma, ampak kot samostojne (nem. Abstand) jezike (Cooper 1989). Pri obravnavi slovenskega jezika v Italiji smo obema pojavoma za zdaj v večji ali manjši meri pričla na Videmskem, s tem, da se v Reziji poleg jezikovnega separatizma pojavlja tudi močan secesionizem.

ne; posledica nezadostnih stikov govorcev z referenčnim prostorom je neustrezna izpostavljenost različnim rabam jezika (Thordardottir 2011).

Pojem izpostavljenosti jeziku oziroma različnim rabam jezika je tu ključen. Doseganje visoke sporazumevalne zmožnosti govorcev,⁸ ki je edini porok za dolgoročni razvoj jezika tudi v manjšinskem kontekstu, je mogoče le ob zadostni in ustrezni izpostavljenosti – to pomeni, da morajo biti govorcev kontinuirano (celo življenje), stalno (po možnosti dnevno) in dosledno (v vseh sporazumevalnih okoliščinah) izpostavljeni različnim rabam jezika, različnim sporazumevalnim praksam in različnim zvrstem. Taka izpostavljenost je v manjšinskem okolju skoraj nemogoča, zaradi česar mora skupnost oblikovati učinkovite strategije za načrtno izpostavljanje govorcev (Thordardottir 2011; Grgič 2019).

Pri skupnostih, ki imajo sicer vzpostavljen sistem učenja in poučevanja manjšinskega jezika ter drugo družbeno infrastrukturo (kar nedvomno velja za slovensko skupnost v Italiji), je lahko pomanjkanje takih strategij v začetnih fazah popolnoma neopaženo, saj govorcev vendarle »poznajo« manjšinski jezik. Srednjeročno pa neustrezna izpostavljenost najprej vodi v tako imenovano inverzno diglosijo. Govorcev se v didaktično strukturiranih okoljih sicer učijo knjižnega jezika in s tem predvsem besedišča, povezanega s šolsko snovjo in z življenjem v šoli. Knjižni jezik pa je namenjen sporazumevanju v uradnih, formalnih okoliščinah, nikakor ne vsakdanjemu sporazumevanju v neformalnih okoliščinah, ki sicer predstavlja večji del človekove verbalne interakcije (Gorjanc in drugi 2015; Leung 2005; Stabej 2012). Ob neustrezni prisotnosti slovenskega jezika v okolju, pa tudi ob nezadostnem stiku z neformalnimi različicami, ki niso izrazito lokalne, se govorcev nujno zatekajo h kompenzacijskim strategijam: od rabe izključno narečnih in lokalnih različic do leksikalne izposoje, interferenc in hibridizacije (Dal Negro 2005; Velupillai 2015).

Manjšinske skupnosti začenjajo tako vedno pogosteje uporabljati zgolj lokalne različice jezika, saj ostalih ne poznajo oziroma jih poznajo le v manjši meri. Ob učenju jezika v didaktično strukturiranih okoljih (v šoli) umanjka namreč prostor za spontano usvajanje jezika, predvsem njegovih nadregionalnih, torej nelokalnih različic (Melinc 2019).

Procesi, ki jih tu naštevamo, izhajajo v večji meri iz ideoloških podmen, delno pa tudi iz neprilagoditve procesov učenja in usvajanja jezika novim okoliščinam. Učni načrti oziroma smernice šol z manjšinskim učnim jezikom pogosto temeljijo na izhodišču, da so učencev pred prihodom v šolo že usvojili neknjižne različice

⁸ Sporazumevalna zmožnost vključuje, poleg jezikovne zmožnosti (torej znanja jezika), tudi poznavanje implicitnih pravil, ki zagotavljajo učinkovito in ustrezno uporabo sporazumevalnih vzorcev ter njihovo prilagajanje različnim sporazumevalnim okoliščinam (Montrul 2008).

jezika (lokalne in nelokalne), ki jih bodo v šoli le še nadgradili s knjižnimi. Ta predpostavka prav gotovo ne velja za številne otroke (po podatkih naj bi bilo v slovenskih šolah v Italiji takih približno 30 %, prim. Bogatec 2015), ki v manjšinske šole prihajajo brez predznanja učnega jezika. Dejansko pa predpostavka ne velja niti za ostale otroke, saj je neustrezna in pomanjkljiva izpostavljenost raznolikosti jezikovnega kontinuuma transverzalni problem, s katerim se soočajo vsi govorniki, ki živijo na območjih, kjer dani jezik ni prevalentni sporazumevalni kod.

UČENJE IN USVAJANJE JEZIKA V MANJŠINSKEM KONTEKSTU: POTENCIALNE POSLEDICE IN NEKATERE MOŽNE REŠITVE

Katere so (sociolingvistične) posledice upadanja sporazumevalne zmožnosti govorcev, ki v večji meri izhaja iz neustrezne in pomanjkljive izpostavljenosti raznolikosti jezikovnega kontinuuma?

Govorniki, ki ne dosegajo visoke sporazumevalne zmožnosti, se začnejo (samo) izključevati iz okolij, kjer je dani jezik prevalentni sporazumevalni kod (Montrul 2008; Schmid in Dusseldorp 2010; Schmid in Jarvis 2014), s tem pa še dodatno omejuje možnosti za jezikovno izpostavljenost. Ker s tem jezik le še slabi, ga začnejo nadalje opuščati (Boikanyego 2014) oziroma uporabljati zgolj v nekatere namene (Montrul 2008). Govorniki najprej opuščajo tiste zvrsti in različice, ki so jih razvili v najmanjši meri – v kontekstu slovenske manjšine v Italiji lahko rečemo, da je to tako imenovani splošni sporazumevalni jezik, torej standardni nadregionalni kod, ki se uporablja za potrebe neformalnega sporazumevanja v širšem slovenskem prostoru. Ker gre za kod, v katerem poteka najzajetnejši del verbalne interakcije na nelokalni ravni, lahko sklepamo, da je škoda, ki nastane ob njegovem opuščanju, katastrofalna in v veliki meri nepopravljiva. Jezikovni repertoar govorcev se v manjšinskem jeziku namreč zreducira na izrazito lokalne različice, kar vodi v nadaljnje krčenje družbene mreže, in na knjižne zvrsti, katerih raba je omejena le na formalne sporazumevalne okoliščine. Manjšinski jezik s tem postane le dediščinski kod, ki se razvija (kolikor se pač razvija) povsem ločeno od svojega referenčnega jezikovnega kontinuuma. Ta pojav, ki mu pravimo jezikovni separatizem, lahko nato vpliva še na percepcijo govorcev, ki razvijejo predstavo o enkratnosti in elitnosti nekaterih jezikovnih pojavov, kar lahko vodi do jezikovnega secesionizma, se pravi do tez, da lokalne različice niso del siceršnjega jezikovnega kontinuuma.

Upad sporazumevalne zmožnosti je lahko torej vzrok in posledica negativnega spiralnega gibanja, ki vodi v začaran krog. Zato je ključnega pomena, da čim večje število govorcev doseže visoko sporazumevalno zmožnost. Iz sodobnih raziskav (Thordardottir 2011) vemo, da lahko k temu cilju največ pripomore

ustrezna (torej dosledna, stalna in kontinuirana) izpostavljenost različnim rabam jezika, ki omogoča – poleg učenja jezika v didaktično strukturiranih okoljih – tudi spontano usvajanje jezika. Govorci morajo biti v zadostni meri izpostavljeni tudi nelokalnim, nadregionalnim različicam jezika v avtentičnih sporazumevalnih okoliščinah in se morajo čim pogosteje znajti v položaju tako imenovane popolne potopitve. Raziskave, ki so bile objavljene v drugih okoljih, kažejo, da je za doseganje visoke sporazumevalne zmožnosti ključna tudi percepcija potrebe oziroma nuje (Grosjean 2010) – govorec se mora znajti v okoliščinah, ko čuti, da je primoran uporabljati dani (šibkejši, v našem primeru manjšinski) jezik in da se pri tem ne more zatekati h kompenzacijskim strategijam, torej k dominantnemu (večinskemu) jeziku. Manjšinska šola, kjer vsi deležniki (učitelji, sošolci, administrativno in pomožno osebje, starši itd.) obvladajo tudi dominantni (večinski) jezik – nekateri celo bolje od manjšinskega (Bogatec 2015), ne more sama nuditi pogojev za popolno jezikovno kopel (Hickey 2001).

Zato je izjemno pomembno, da šola uvede dodatne, nove sisteme in mehanizme, ki bodo učencem in dijakom ter tudi – kar je ključno! – vsem drugim deležnikom zagotavljali dodatno izpostavljenost nadregionalnim različicam slovenskega jezikovnega kontinuuma in nelokalnim sporazumevalnim praksam v kontekstu popolne potopitve v okolje, kjer je slovenski jezik prevalentni sporazumevalni kod.

BIBLIOGRAFIJA

Bastardas-Boada A.

2019 *From language shift to language revitalization and sustainability. A complexity approach to linguistic ecology*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona.

Benmamoun E., Montrul S., Polinsky M.

2010 *White Paper: Prolegomena to Heritage Linguistics*, Boston, Harvard University.

Bogatec N.

2015 'Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji', *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 74, 5–21.

Boikanyego S.

2014 'First Language Attrition in the Native Environment', *Language Studies Working Papers*, 6, 53–60.

Carli A.

2004 'Plurilinguismo e lingue minoritarie nella politica linguistica europea', *Revue française de linguistique appliquée*, 2, IX, 59–79.

Combs M. C., Penfield S. D.

2012 'Language activism and language policy', v Spolsky B. (ur.), *The Cambridge Handbook of Language Policy*, Cambridge, Cambridge University Press, 461–474.

Cooper R. L.

1989 *Language Planning and Social Change*, Cambridge, Cambridge University Press.

Dal Negro S.

2005 'Il code switching in contesti minoritari soggetti a regressione linguistica', *Italian journal of linguistics*, 1, 17, 157–178.

Fishman J. A.

1967 'Bilingualism With and Without Diglossia. Diglossia With and Without Bilingualism', *Journal of Social Issues*, 23, 2, 29–38.

Giles H., Bourhis R., Taylor D.

1977 'Towards a theory of language in ethnic group relations', v Howard G. (ur.), *Language, ethnicity, and intergroup relations*, New York, Academic Press.

Gorjanc V., Krek S., Popič D.

2015 'Med ideologijo knjižnega in standardnega jezika', v Gorjanc V. in drugi

(ur.), *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*, Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 32–48.

Grgič M.

2016a *Jezik: sistem, sredstvo in simbol – Identiteta in ideologija med Slovenci v Italiji*. Trst/Gorica, Slovenski raziskovalni inštitut, Slovenski izobraževalni konzorcij.

2016b 'The identification and definition of the minority community as an ideological construct: the case of Slovenians in Italy', *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 77, 87–102.

2017 'Italijansko-slovenski jezikovni stik med ideologijo in pragmatiko', *Jezik in slovnost*, 1, 62, 89–98.

2019 'Slovenian in Italy: questioning the role of rights, opportunities, and positive attitudes in boosting communication skills among minority language speakers', *Europäisches Journal für Minderheitenfragen*, 1–2, 12, 126–139.

2020a 'La didattica delle lingue minoritarie tra Italia e Slovenia: a margine del progetto transfrontaliero Eduka2', v Bocale P., Panzeri L. (ur.), *Multilinguismo ed italoфония in Europa centro-orientale: profili linguistici e giuridici: atti del Convegno tenutosi presso l'Università degli studi dell'Insubria*, Milano, Giuffrè Francis Lefebvre, 41–58.

2020b 'Identità e appartenenza nella società della globalizzazione. Le scelte degli sloveni in Italia', v Grgič M., Kosic M., Pertot S. (ur.), *Da sistema a simbolo: la lingua slovena in Italia tra linguistica, sociologia e psicologia*, Canterano, Aracne.

Grosjeand F.

2010 *Bilingual. Life and Reality*, Cambridge–London Harvard University Press.

Heller M.

2010 'The Commodification of Language', *Annual Review of Anthropology*, 39, 1, 101–114

Hickey T.

2001 'Mixing Beginners and Native Speakers in Minority Language Immersion. Who is Immersing Whom?', *The Canadian Modern Language Review*, 57, 3, 443–474.

Jagodić D.

2019 'Znanje in raba slovenskega jezika med mladini v slovenskem zamejstvu v Italiji', v Novak-Lukanović, S. (ur.), *Jezikovni profil mladih v slovenskem zamejstvu*, Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja; Celovec, Slovenski znanstveni inštitut, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik; Trst, Slovenski raziskovalni inštitut, 67–120.

- 2020 'Slovenes in Italy: Settlement area and demographic trends', v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *A community at the heart of Europe: Slovenes in Italy and the challenges of the Third Millennium*, Newcastle-upon-Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 35–47.
- Jagodić D., Kaučič Baša M., Dapit R.
 2020 'Linguistic situation of the Slovenes in Italy', v Bogatec N., Vidau Z. (ur.), *A community at the heart of Europe: Slovenes in Italy and the challenges of the Third Millennium*, Newcastle-upon-Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 70–101.
- Kaučič Baša M.
 1997 'Where do Slovenes speak Slovene and to whom? Minority language choice in a transactional setting', *International journal of the sociology of language*, 124, 51–73.
- Kosic M.
 2020 'Identità ed appartenenza nella società della globalizzazione. Le scelte degli sloveni in Italia', v Grgič, M., Kosic, M., Pertot, S. (ur.), *Da sistema a simbolo: la lingua slovena in Italia tra linguistica, sociologia e psicologia*, Canterano, Aracne.
- Leung C.
 2005 'Convivial communication: recontextualizing communicative competence', *International Journal of Applied Linguistics*, 15, 2, 119–144.
- Meecham M., Rees-Miller J.
 2001 'Language in social contexts', v O' Grady W., Archibald J., Aronoff M., Rees-Miller J. (ur.), *Contemporary Linguistics*, Boston, Bedford/St. Martin's, 537–590.
- Melinč Mlekuž M.
 2019 'Sporazumevalna zmožnost v šolah s slovenskim učnim jezikom v Italiji', *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 83, 67–82.
- Mezgec M.
 2011 'Literacy skills in minority language: the case of the Slovene minority in Italy', *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia*, 1, 21, 71–78.
 2016 'Linguistic landscape as a mirror: the case of the Slovene minority in Italy', *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 77, 67–85.
- Milroy L.
 2002 'Social Networks' in Chambers, J. in drugi (ur.), *The Handbook of Language Variation and Change*, Oxford, Blackwell, 549–572.
- Montrul S. A.
 2008 *Incomplete Acquisition in Bilingualism*, Amsterdam, Benjamins.
- Panzeri L.
 2016 *La tutela dei diritti linguistici nella Repubblica delle autonomie*, Milano, Giuffrè.

Pertot S.

2020 'Il profilo del parlante bilingue. Il caso degli sloveni in Italia', v Grgič M., Kosic M., Pertot S. (ur.), *Da sistema a simbolo: la lingua slovena in Italia tra linguistica, sociologia e psicologia*, Canterano, Aracne.

Pertot S., Kosic M.

2014 *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*, Trst, Slovenski raziskovalni inštitut.

Saxena M.

2014 "Critical diglossia" and "lifestyle diglossia": development and the interaction between multilingualism, cultural diversity, and English', *International Journal of the Sociology of Language*, 1, 225, 91–112.

Schmid M. S., Dusseldorp E.

2010 'Quantitative analyses in a multivariate study of language attrition: The impact of extralinguistic factors', *Second Language Research*, 26, 125–160.

Schmid M. S., Jarvis S.

2014 'Lexical access and lexical diversity in first language attrition', *Bilingualism: Language and Cognition*, 17, 4, 729–748.

Stabej M.

2012 'Jezik, nazori in nadzor', v Bjelčevič, A. (ur.), *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 11–20.

Thordardottir E.

2011 'The Relationship between Bilingual Exposure and Vocabulary Development', *International Journal of Bilingualism*, 15, 4, 426–445.

Velupillai V.

2015 *Pidgins, Creoles and Mixed Languages. An Introduction*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.

Vidau Z.

2013 'The legal protection of national and linguistic minorities in the Region of Friuli Venezia Giulia: a comparison of the three regional laws for the Slovene linguistic minority, for the Friulian language and for the German-Speaking minorities', *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 71, 27–52.

2015 'Medkulturni položaj mladih, ki se šolajo v slovenskem jeziku v Italiji', *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja / Treatises and documents: journal of ethnic studies*, 74, 23–33.